

A Mongol Birodalom és Európa a 13. században

B. Szabó János – Uhrin Dorottya: *Mongol invázió Európa ellen (1236–1242)*.
Corvina, Budapest, 2022. 440 oldal.

Az 1241–1242-es Magyarországot sújtó mongol betörés eseményei nem ismeretlenek a nagyközönség előtt, talán még azok számára sem, akik nem naprakészek a legújabb medievisztikai kutatások útvesztőjében. Túlzás nélkül kijelenthető, hogy az Árpád-kori magyar királyság egyik – ha nem a – legmeggrázóbb epizódjáról beszélhetünk. Nem csoda, hogy az elmúlt bő egy évszázadban könyvtárnyi irodalom foglalkozik a tatárjárás magyarországi hatásaival és következményeivel, valamint megkerülhetetlen része a magyar közoktatásnak is. Az évszázados kutatási múltra visszatekintő mongol betörés vizsgálata még napjaink kutatóit is aktívan foglalkoztatja. Jelen kötet is ékes bizonyítéka ennek, ami a magyarországi történesek mellett átfogó, modern képet nyújt a téma iránt érdeklődőknek a korszak Európájáról és magáról a Mongol Birodalomról is.

A szerkesztőtársak közül talán B. Szabó János neve ismertebb, hiszen az ő tollából származik *A tatárjárás. A mongol hódítás és Magyarország* címmel 2007-ben megjelent kötet, amely azóta több kiadást is megélt (2010, 2016). Szerkesztőtársa, Uhrin Dorottya az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Középkori Történeti Tanszékének adjunktusa. A szerkesztők érdeme a több mint egy tucat szerző gondos kiválasztása, hiszen közülük többen is a magyar medievisztika élvonalába tartoznak, valamint nemzetközi elismertséggel is rendelkeznek.

A tanulmánykötet nem titkolt szándéka, hogy az ismertebb, a magyar területeket is érintő mongol támadások mellett a kortárs Európáról és az ellenfélről, a Mongol Birodalomról is átfogó képet nyújtson. Ennek érdekében a szerkesztők a tanulmányokat négy nagyobb téma szerint csoportosították. Még mielőtt rátérnénk az egyes tanulmánycsoportok bemutatására, érdemes figyelmet fordítani a kötet legelején található kutatástörténeti áttekintésre. A historiográfiai körkép egy komplex és szerteágazó témát feldolgozó tanulmánykötet elejére mindenképpen üdvözlendő. Nagy Balázs tömören és könnyen érthetően foglalja össze a hazai és a nemzetközi kutatás alakulását az elmúlt évtizedekben, továbbá kitér a korszak vizsgálatához elengedhetetlen forrásokra és azok hazai, valamint nemzetközi kiadására is.

Az első nagyobb egység *A mongol fenyegetés* címet viseli, amelyben három tanulmány kapott helyet. Vásáry István írása a Mongol Birodalom megjelenését vizsgálja. Dzsingisz 1206-tól viselte a nagykáni méltóságot, uralkodásának kezdetén az egymással rivalizáló mongol törzseket hajtotta uralma alá. Miután sikeresen egységesítette a mongol törzseket elindult világhódító útjára. Ezt követően Vásáry a mongol hódítás folyamatát, módszerét követi végig és elemzi. Írásában részletesen tárgyalja hogyan hozta létre Dzsingisz alig húsz év leforgása alatt a világ egyik legnagyobb birodalmát, továbbá megismerhetjük a meghódított területek integrálásának mikéntjét is.

Csiky Gergely tollából ismerhetjük meg a hódítások legfontosabb elemét, a mongol hadsereg felépítését. A Mongol Birodalom haderejéről összességében elmondható, hogy egy jól szervezett és nagy létszámú haderőről beszélhetünk, ami mind a felszerelést, mind a fegyverzetet tekintve megfelelt a 13. század színvonalának, sőt a kínaiak révén, igaz korlátozott számban és főként a Távol-Keleten, még pirotechnikai eszközöket is használt.

A Mongol Birodalom felemelkedést és szervezeti felépítését bemutató tanulmányok után következik *A célpont: Európa* című fejezet. Ez a rész a tanulmánykötet leghosszabb fejezete. A szerzők itt nem kisebb feladatra vállalkoztak, mint bemutatni Európa valamennyi hatalmának katonai erejét és hadszervezetét a 13. században. A tanulmányok Európa nyugati végétől, kezdve az Ibér-félszigettel, Anglián át Franciaország felé haladva, egészen a kontinens legkeletibb csücskéig, a Kijevi Ruszig, a Balkánig és a kun területekig jutnak el. Egy-egy ország vagy régió elemzése után rendre olvasható egy rövid összefoglaló a korszak legmeghatározóbb ütközeteiről is (bouvines-i, cortenuovai, Kalka menti, philippopolisi, kösedagi csatákra).

Magyarországról két tanulmány szól. Az elsőt B. Szabó János jegyzi, amelyben elemzi a Magyar Királyság állapotát a tatárjárás előestéjén. Véleménye szerint a IV. Béla kori ország európai szinten meghatározó és egy ereje teljében lévő hatalomnak számított. A 13. század első felében Magyarország a térség legerősebb hadseregével rendelkezett, ami vegyesen tartalmazott nyugati és keleti elemeket is. Fontos kiemelni, hogy több európai uralkodóval ellentétben a magyar királyok nem küzdöttek a katonák hiányával, illetve hatalmuk a korszakban a kisebb-nagyobb belső válságok ellenére is stabilnak mondható.

Laszlovsky József a magyarországi erődített helyeket elemzi a tatárjárás előtti időszak vonatkozásában. A szerző hangsúlyozza, hogy erődített helyek Magyarország területén már 1241 előtt is nagy számban előfordultak, viszont sok esetben a vár építésének idejét pontosan nem lehet meghatározni, valamit teljes számuk sem ismert. Továbbá kiemelendő, hogy nagyon sokféle módon, formában és funkcióban építettek ilyen erődítményeket (ispánsági központok, püspöki központok erődített helyei). Fontosnak tartotta hangsúlyozni a szerző, hogy a várak hatékonyságára a legjobb választ maga a tatárjárás adta.

Az Európát bemutató fejezet után *A nyugati hadjárat* című rész következik. A fejezet tanulmányai a mongolok európai hadjáratát és közvetlen előzményeit, valamint az egyes európai államok, régiók erre adott válaszait tárgyalják. Az első pár tanulmánya a mongolok előkészületét és kelet-európai hadjáratát mutatja be. Az ezt követő tanulmány a Mongol Birodalom lengyel, valamint morva területek elleni hadjáratát elemzi, majd több írásban foglalkoznak a szerzők a magyarországi tájárással.

A pápaság és a Német-római Birodalom reakciója, valamint a keresztény Európát sújtó mongol betörés eseményei Veszprémy László tolmácsolásában olvashatók. Jól ismert, hogy IV. Béla már a tatárjárás legelején levelet küldött II. Frigyes német-római császárnak, valamint a váci püspök személyében követet is küldött Rómába a pápához, aki a császárral személyesen is találkozott. A segítségkérés mellett IV. Béla hűségesküt ajánlott fel Frigyesnek. Azonban sem II. Frigyes császártól, sem a pápától nem érkezett tényleges segítség. Róma püspöke ugyan szorgalmazta egy mongolok elleni keresztes hadjárat meghirdetését, és el is kezdte azt előkészíteni, de végül a vállalkozás, máig rejtélyes körülmények között, megghiúsult. II. (Harcias) Frigyes osztrák herceg ugyan rövid időre IV. Béla segítségére sietett, de kihasználva a magyar király szorult helyzetét, ezt egy korábbi, számára megalázó, osztrákmagyar béke kárpótlására használta fel.

A negyedik és egyben utolsó fejezet *A mongol hatalom Európában* címet viseli. Ebben a részben a mongol berendezkedésről, a Rusz, illetve a Balkán mongolokhoz való viszonyáról, valamint a mongol betörés utáni lengyel és magyar állapotról olvashatunk tanulmányokat.

A Mongol Birodalom berendezkedéséről Vásáry István írt elemzést. Tanulmányában megjegyzi, hogy a Kárpátoktól Kínáig tartó nagy területet a korszak viszonyai között nem lehetett egy központból irányítani. Emiatt az 1260-as évektől egyfajta bomlási folyamat indult meg a birodalmon belül. Dzsingisz kán fiai és unokái lényegében már önálló *ulus*okat irányítottak, a birodalom egysége az 1280-as évekre már csak fikciónak nevezhető.

Összeségében a kötetnek kétségtávol nagy érdeme, hogy átfogó képet nyújt a 13. századi európai országok, régiók, valamint a Mongol Birodalom hadseregeiről és hadszervezeteiről. Külön üdvözlendő, hogy a tanulmányok nemcsak a Magyarországon jól ismert eseményekre térnek ki, hanem a szomszédos régiók helyzetét is megismerhetjük belőlük. A kötet haszonnal forgatható az érdeklődő olvasók, valamint a témában jártasabb közönség számára is.

Kalász István